

УДК 378:608.2

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4\(187\)-77-80](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2019-4(187)-77-80)

Каблаш Вікторія

ORCID iD <http://orcid.org/0000-0002-2133-4427>

ДІАГНОСТИКА ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МЕТОДУ АНКЕТУВАННЯ

А Представлено результати анкетування майбутніх психологів; розглянуто та проаналізовано підходи до вивчення феномену «лідерство» у сучасному світі; показано важливість професії психолога у сучасній Україні; розглянуто й обґрунтовано важливість формування та розвинення лідерських якостей у майбутніх психологів для сучасної України та на запит їх на ринку праці; розкрито роль закладів вищої освіти у формуванні лідерських якостей у майбутніх психологів.

Ключові слова: лідерство; лідерські якості; розвиток лідерських якостей; майбутні фахівці; результати анкетування; майбутні психологи

Постановка проблеми. Сучасний український ринок праці висуває високі вимоги до випускника вищого навчального закладу. В умовах жорсткої конкуренції серед фахівців, крім професійних знань, умінь і навичок, необхідно володіти лідерськими якостями, якщо сприяють сприятливому розвитку особистості в колективі й просуванню по кар'єрних сходах. У суспільстві поширена думка, що психологу володіти лідерськими якостями не обов'язково. Але якщо подивимося на ринок праці й сфери, які потребують психологів (державний сектор, дитячі установи, приватні фірми, консультування, сфера управління тощо), то стає чітко зрозуміло: лідерські якості – це невіддільна частина вимог до майбутнього фахівця в області психології. Психолог є дуже важливою фігурою в процесі управління. Саме він розробляє способи мотивації для співробітників, організовує або проводить авторські тренінги, згладжує конфлікти в колективі тощо. Виходячи зі специфіки діяльності, психологу просто необхідно розвивати лідерські якості до вищого рівня, щоб він мав авторитет серед інших.

Аналіз досліджень. Досліджуючи проблему лідерства, ми побачили, що цим феноменом цікавилися, починаючи з періоду Античності (Платон, Сократ, Аристотель) до сьогодення. Проблема лідерства завжди привертала увагу учених з різних областей наукових знань. Підготовкою лідерів в умовах вищої школи займалися О. Романовський, Б. Ананьєв, Л. Божович, М. Солдатенко, О. Лаврінченко, Т. Гура, А. Книш, Л. Грень і ін. Особливостями розвитку і підвищення рівня лідерських якостей займалися такі вчені як С. Калашникова, Р. Сопівник, В. Кузьменко, І. Драч, О. Романовський, Р. Крічесвській, Г. Лактіонова та ін. Багато зарубіжних учених розвивають і глибоко вивчають

проблему лідерства, особистості лідера і специфіку лідерських якостей керівників: Р. Стогдилл, П. Херсі, К. Бланшар, Г. Лассуел, Р. Бояціс, Г. Лебон, Р. Танненбаум, Р. Клоуз і ін. Проблемою лідерських якостей у психологів займалися Т. Казанцева, Ю. Олейнік, Г. Абрамова, Р. Кочюнас, Н. Дятленко, В. Оськін, Є. Ємеленко, Л. Балабан і ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, яким присвячується дана стаття: наявність лідерських якостей стає одним з основних вимог роботодавців. Сьогодні необхідні фахівці, які будуть прагнути творчо проявляти себе, швидко адаптуватися в колективі, вміти вирішувати та запобігати конфліктам, вміти швидко приймати рішення і нести за них відповідальність. Професія психолога особливо гостро потребує наявності лідерських якостей, тому що безпосередньо пов'язана з роботою, де часто доводиться виконувати зазначені вище вимоги. У даній статті розглянемо результати анкетування, проведеного в рамках дослідження лідерських якостей майбутніх психологів.

Мета статті: проаналізувати дані, отримані в ході анкетування і виявити особливості розуміння і сприйняття лідерства та лідерських якостей у майбутніх психологів.

Викладення основного матеріалу: Проблемою лідерства вчені зацікавилися ще на початку ХХ ст. Дану тему вивчали і раніше, але саме початок ХХ ст. дав сильний поштовх у розумінні лідерства, особистості лідера і лідерських якостей. Якщо раніше лідерство розглядалося тільки в контексті політичних та економічних наук, то після 1930 р, ґрунтуючись на наукових дослідженнях К. Левіна, терміни «лідер» і «лідерство» міцно ввійшли в соціальну психологію [10, с. 23]. У ХХІ ст. увага до феномену лідерства зростає і до сих пір викликає безліч суперечок. Аналізуючі наукові

праці вітчизняних та іноземних дослідників відносно дефініції «лідерство», ми побачили, наскільки цей феномен є багатовекторним. С. Максименко вважає, що лідерство – це одна з найголовніших функцій професійної психологічної компетентності особистості [6, с. 8]. Є. Вежновець розглядає лідерство як досягнення певного статусу щодо інших людей [9, с. 128]. О. Романовський ґрунтується на тому, що лідерство є природним соціально-психологічним процесом [8, с. 28]. Б. Паригін робить висновок про те, що лідерство – це результат об'єктивних і суб'єктивних факторів [7, с. 53]. Р. Крічевський розглядає лідерство в контексті впливу членів групи один на одного [4, с. 32]. П. Друкер визначає лідерство як міжособистісну взаємодію, що здійснюється за допомогою комунікації для досягнення певної мети [2, с. 68]. Т. Бендас розглядає лідерство як певний вплив або тиск одного індивіда на інших членів групи [1, с. 405]. Дж. Коттер бачить в лідерстві певний механізм для введення інновацій в організації [11, с. 24].

Професія психолога все більше привертає до себе увагу громадськості. Діяльність психолога може реалізуватися, на думку, О. Кокун за п'ятьма напрямками: наставництво, викладання, практична діяльність, наукове керівництво, робота в науково-дослідній сфері [3, с. 64]. Більшість підприємств в Україні приходять до розуміння, що для продуктивної роботи колективу організації наявність в штаті посади психолога просто необхідна. Помітно зростають заробітні плати фахівців в області психології. Відповідно до сайту з пошуку роботи Work.ua, середня зарплата психолога або фахівця, якому необхідно мати освіту в області психології коливається від 7000 грн. до 18000 грн. [12]. Ґрунтуючись на даній інформації, розуміємо, що професія психолога необхідна на ринку праці. Наше дослідження ґрунтується на анкетуванні, яке було проведено серед 62

студентів-психологів 3 курсу. Анкета містить 9 питань, які спрямовані на: виявлення і аналіз розуміння студентами понять «лідер» і «лідерство», необхідність лідерських якостей у роботі психолога (найбільш і найменш важливі), а також оцінити в яких сферах психолог може реалізувати себе як лідер.

Розглянемо та проаналізуємо отримані дані. Стосовно визначення поняття «лідерство» 88,7% студентів визначили лідерство як уміння організувати команду і вести її за собою. Ми припускаємо, що студенти обрали таке визначення, тому що вони розуміють, що лідер не може існувати без послідовників. Останні визначають поняття «лідер» як уміння вести за собою, як сукупність лідерських якостей, а також як процес соціального впливу, процес злиття людей, тощо. Тому ми бачимо необхідність у детальнішому вивченні даного питання для формування правильного сприйняття студентами поняття «лідерство».

Щодо описання лідерських якостей, то надати чітке визначення поняттю «лідерські якості» змогли тільки 6,5% студентів з усієї вибірки респондентів. Решта учасників дослідження просто перерахували лідерські якості, які можуть бути притаманні психологу-лідеру, наприклад: харизма, впевненість, грамотна мова, емпатія, стресостійкість, цілеспрямованість, довіра, гуманність, вміння вести за собою, значення себе, своїх почуттів і емоцій, активне життя, бачити перспективи, що вміє, жертвує собою, компетентний, позитивний. Ми припускаємо, що це свідчить про нерозуміння студентами визначення поняття «лідерські якості» і необхідності їх вивчення. У таблиці 1 містяться результати відповідей студентів на питання «хто такий лідер?». У цьому питанні 82,3% студентів змогло дати точніше визначення поняттю «лідер».

Таблиця 1.

Результати відповідей студентів на питання «Хто такий лідер?»

Варіанти (приклади) відповідей	Кількість студентів (%)
1) бере відповідальність за людей, за свої рішення і за наслідки цих рішень; 2) здатний зацікавити людей і організувати їх діяльність в будь-якій сфері; 3) уміє добре гуртувати колектив, розподіляти обов'язки і не зупинятися на перешкодах; 4) переконує, підтримує, ризикує, вирішує проблеми, забезпечує хорошу атмосферу в колективі; 5) бажає створити позитивну атмосферу в команді, гуртує свою команду і веде до мети; 6) це людина, яка навчилася керувати собою, контролювати свої думки, слова, емоції і вчинки.	82,3%
1) веде за собою; 2) надихає; 3) організовує.	17,7%

Вважаємо, що більшості з респондентів впоратися з цим питанням допомогло те, що питання було складено за допомогою методу «незакінчені речення», тобто досліджувані мали вектор, за яким треба було мислити. А також лідер - це особистість і це допомогло студентам логічно подумати, якою ця особистість повинна бути в суспільстві, щоб домогтися успіху.

В одному з питань респондентам було запропоновано вибрати, яка з 4-х теорій лідерських якостей їм ближча, а також пропонувалося написати свою відповідь. 45,2% студента вибрали теорію особистих якостей, 37,1% – теорія Блейка і Мутона, 12,9% – теорія Ф. Фідлер і 4,8% – теорія Херсі і Бланшара. Вважаємо, що теорія особистих якостей отримала найвищий бал серед студентів у зв'язку з тим,

що більшість респондентів, швидше за все, вважає, що лідером стати неможливо, їм треба тільки народитися і мати певний набір лідерських якостей, щоб уміти керувати людьми. Саме такий основний сенс теорії особистих якостей [5, с. 19]. Друге місце отримала теорія Блейка і Мутона, основним смислом якої полягає в тому, що управлінські рішення лідера залежать від того, на який пріоритет він спрямований – на задачу або на людей [5, с. 25]. Аналізуючи дані, ми можемо припустити, що вибір респондентів був зроблений в сторону цієї теорії в зв'язку з тим, що лі-

деру доводиться часто вибирати свій пріоритет у різних випадках. Його лідерські якості по-різному проявляються в тій чи іншій ситуації. У цьому можуть полягати труднощі в ухваленні правильних рішень. Студенти-психологи ще не мають достатньо досвіду у вирішенні управлінських ситуацій.

Таблиця 2 містить результати ранжування лідерських якостей, які необхідні психологу для успішної діяльності. Також студенти мусили обґрунтувати свою відповідь.

Таблиця 2.

Результати ранжування лідерських якостей

Найпріоритетніші лідерські якості на думку майбутніх психологів (розташовані від важливішого):	Найменш пріоритетні лідерські якості на думку майбутніх психологів:
1) упевненість у собі	1) готовність до ризику
2) емпатія	2) наполегливість
3) цілеспрямованість	3) ініціативність
4) емоційний інтелект	4) енергійність

Аналізуючи результати, можемо припустити, що виділяючи найважливіші якості психолога-лідера, респонденти виходили з особливостей професії психолога і потреб ринку праці. Тому на перші місця потрапили такі якості як емпатія і емоційний інтелект (особливості роботи з людьми), а також цілеспрямованість і впевненість у собі (конкурентоспроможність на ринку праці). Цікаво відзначити, що на другу частину питання, де просилося пояснити свій вибір, відповіло 4,8% респондентів. Серед відповідей можна привести як приклад «позитивність, тому що вирішуючи інші проблеми (негативні), потрібно зберігати позитивний настрій». Можемо припустити, що респонденти не відповіли на другу частину питання не тому, що вони не хотіли, а тому що не знали, як правильно пояснити свій вибір. Це показує, що студенти - психологи не мають достатньої інформаційної бази щодо лідерських якостей представників своєї професії і для чого вони потрібні.

4,8% студентів відповіли, що всі якості для психолога важливі і не можна виділити найменш важливе. Пояснити чому вони виділили або не виділили ту чи іншу якість, студенти також як і в попередній відповіді не змогли. Порівнюючи два питання з якостями, ми підтверджуємо свою гіпотезу про те, що майбутні психологи не мають чіткого уявлення про психолога як лідера і про те, які необхідно йому розвивати якості для того, щоб бути успішним.

На питання відносно важливості наявності лідерських якостей у сучасного психолога, студенти відповіли наступним чином (наводимо приклади): щоб зацікавити будь-яку людину; щоб всі хотіли потрапити на прийом до цього психолога і щоб він зміг допомогти; щоб люди,

прислухаючись до психолога, могли самостійно вирішити проблему; він повинен бути авторитетом, тим більше в умовах, коли всі думають, що знають все краще за інших; позитивно впливати на клієнта; щоб домогтися успіху особистісного і в житті; допомогти людині повірити в себе і бути в авторитеті. З відповідей, ми розуміємо, що майбутні психологи не мають повного та чіткого уявлення для чого психологу необхідно бути лідером і розвивати свої лідерські якості.

На питання стосовно того, у яких сферах та яким чином проявляються лідерські якості психолога 87% вибрали такі сфери: в роботі, в тренінгах, в колективі і в усіх сферах життя. Як ми бачимо з наведених відповідей, майбутні психологи вже мають розуміння, де і яким чином психолог може проявити свої лідерські якості.

Що стосується засобів і методів розвитку психологом своїх лідерських якостей, то 74,1% респондентів відповіли: в тренінгах (відвідувати і проводити), в читанні літератури, в спілкуванні з великою кількістю людей, у саморозвитку і самоосвіті.

На основі отриманих даних розуміємо, що майбутні психологи розуміють шляхи розвитку себе як професіонала. За результатами найбільшу кількість відповідей отримала категорія «відвідувати і проводити тренінги». Практична діяльність психолога майже не зустрічалася ні в одній анкеті. Це говорить про те, що студенти-психологи не розуміють, що найбільший розвиток своїх лідерських якостей психолог може отримати безпосередньо в практичній діяльності, в процесі напрацювання свого професійного досвіду.

Висновки: Аналізуючи отримані дані анкети, прийшли до висновку, що майбутні психологи розуміють особли-

вості феномена лідерства, але неповністю усвідомлюють його важливість для їхньої майбутньої професії. Припускаємо, що пов'язано це зі стереотипністю мислення щодо професії психолога, про яку говорилося на початку цієї статті. Але необхідно пам'ятати, що ринок праці дуже швидко змінюється і трансформується. Зникають одні професії і з'являються інші. Сфера психології теж змінюється і майбутнім фахівцям необхідно це враховувати. Також і перед закладом вищої освіти стоїть завдання готувати фахівців, які відповідають вимогам сучасного ринку праці.

Список використаних джерел

1. Бендас Т. В. Психология лидерства. Санкт-Петербург : Питер, 2009. 448 с.
2. Друкер П. Ф. Эффективное управление предприятием : учеб. пособ. Москва : Вильямс, 2009. 224 с.
3. Кокун О. М. Психология професійного становлення сучасного фахівця : монографія. Київ : ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 200 с.
4. Кричевский Р. Л. Психология лидерства : учеб. пособ. Москва : Статус, 2007. 541 с.
5. Лідерські якості в професійній діяльності / за заг. ред. О. Г. Романовського. Харків : НТУ «ХП», 2017. 142 с.
6. Максименко С. Д. Лідерство як функція професійної психологічної компетентності особистості. Проблеми сучасної психології : зб. наук. пр. / КПНУ імені Івана Огієнка, Ін-т психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Київ, 2014. Вип. 24. С. 7–16. Парыгин Б. Д. Социальная психология. Истоки и перспективы. Санкт-Петербург : Изд-во СПбГУП, 2010. 538 с.
7. Романовский А. Г. Основы теории управления социальными системами : учеб. пособ. Харьков : НТУ «ХПИ», 2001. 194 с.

8. Сельчонок К. В. Психология лидерства : хрестоматия. Москва : Харпест, 2004. 368 с.
9. Слюсаренко О. Поняття «лідер» і «лідерство» в сучасній науковій літературі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. Ужгород, 2016. Вип. 2. С. 22–46.
10. Kotter J. Leading Change. Boston : Harvard Business School Press, 1996. 208 p.
11. Статистика зарплат в Україні. URL: <https://www.work.ua/ru/salary/>

References

1. Bendas, T. V. (2009). *Psikhologija liderstva*. Sankt-Peterburg: Piter [in Russian].
2. Druker, P. F. (2009). *Effektivnoe upravlenie predpriiatiem*. Moskva: Viliams [in Russian].
3. Kokun, O. M. (2012). *Psikhologhiia profesiinoho stanovlennia suchasnoho fakhivtsia*. Kyiv: DP «Inform.-analit. ahenstvo» [in Ukrainian].
4. Krichevskii, R. L. (2007). *Psikhologija liderstva*. Moskva: Status [in Russian].
5. Romanovskiy, O. H. (2017). *Liderski yakosti v profesiinii diialnosti*. Kharkiv: NTU «KhPI» [in Ukrainian].
6. Maksymenko, S. D. (2014). Liderstvo yak funktsiia profesiinoi psykholohichnoi kompetentnosti osobystosti. *Problemy suchasnoi psykholohii*, 24, 7–16 [in Ukrainian].
7. Parygin, B. D. (2010). *Sotsialnaia psikhologhiia*. Istoki i perspektivy. Sankt-Peterburg: Izd-vo SPbGUP [in Russian].
8. Romanovskiy, A. H. (2001). *Osnovy teorii upravleniia sotcialnymi sistemami*. Kharkiv: NTU «KhPI» [in Russian].
9. Selchonok, K. V. (2004). *Psikhologija liderstva*. Moskva: Kharpest [in Russian].
10. Sliusarenko, O. (2016). Poniattia "lider" i "liderstvo" v suchasni naukovii literaturi. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pedagogika. Sotsialna robota*, 2, 22–46 [in Ukrainian].
11. Kotter, J. P. (1990). *A Force for Change: How Leadership Differs from Management*. New York: Free Press [in English].
12. *Statistika zarplat v Ukraine*. Retrieved from <https://www.work.ua/ru/salary/> [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції
авторського оригіналу: 18.06.2019

Каблаш Викторія. Диагностика лидерских качеств будущих психологов при помощи метода анкетирования.

Представлены результаты анкетирования будущих психологов; рассмотрены и проанализированы подходы к изучению феномена «лидерство» в современном мире; показана важность формирования и развития лидерских качеств у будущих психологов для современной Украины и востребованность их на рынке труда; раскрыта роль заведения высшего образования в формировании лидерских качеств у будущих психологов.

Ключевые слова: лидерство; лидерские качества; психолог; студент; высшее образование; метод анкетирования

Kablash Viktoriia. Diagnostic Assessment of Future Psychologists' Leadership Qualities by Means of the Questionnaire Method.

Author of this paper proposes results and analyze of future psychologists' questioning. She reviews approaches to studying the phenomenon of leadership; some thoughts about importance of the psychologist's work in present-day Ukraine, forming and developing future psychologists' leadership qualities; describes the role of a higher educational institution in forming future psychologists' leadership qualities.

Key words: a leader; leadership qualities; leadership qualities development; psychologist; a student; a higher educational institution; a questionnaire method a questionnaire; results of the questionnaire analysis; future psychologists

Каблаш Вікторія Вадимівна, аспірантка кафедри педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І. А. Зязюна, Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

E-mail: victoria1701@ukr.net